

# KRISE, KRIG OG KVINDER SOM UDØVERE AF SEKSUEL VOLD

ATREYEE SEN

Medier har beskrevet den igangværende konflikt mellem Israel og Hamas som en "krig mod kvinder".<sup>1</sup> Ifølge FN-agenturer udgør kvinder og børn næsten 67 procent af dødsfaldene i Gaza, mens tusindvis af kvinder i flygtningelejre, hospitaler og krisecentre er blevet alvorligt sårede og har ringe adgang til lægebehandling og humanitær bistand. Mere generelt har konfliktforskere omtalt systematiske drab på kvinder og børn, især i forbindelse med folkemordsagtige krige, som "gendercide" (Jones 2000). Det vil sige, at en befolkning nemt kan elimineres, hvis kvinder som bærere af fremtidige generationer af børn er døde eller er blevet såret, enker, forladt og ude af stand til at genopbygge familielivet efter krigen. I mange voldelige kontekster er kvinder, børn og ældre mest berørt af volden, da de, fordi de ikke direkte mobiliseres som soldater og kombattanter, har ringe adgang til livreddende forsvarsstrategier, hvad enten det er våben og ammunition, madrationer eller lægehjælp (Diken og Laustsen 2005). I det vidtstrakte landskab af langvarige globale konflikter er kvinders offerfortællinger fulde af angst, idet voldtægt i krigstid betragtes som en vigtig asymmetrisk kampteknik, et biopolitisk våben til at krænke og udskamme fjendens kvinders kroppe (Lamb 2020). Kvinder anses for at være særligt sårbare over for massiv seksuel vold i forbindelse med hellige krige, nationalistiske opstande og etniske udrensninger, som det var tilfældet i Bosnien (se Allen 1996 om serbiske voldtægtslejligheder), Bangladesh (se Mookherjee 2015 om massevoldtægter af kvinder begået af den pakistanske hær) og Darfur (se Kaiser og Hagan 2015 for sammenhængen mellem folkemord, voldtægt og fordrivelse i regionen).

Men hvad sker der med vores forståelse af køn og krig, når kvinder mobiliseres i krigstid som udøvere af vold? I mange politiske dokumenter og forskning om konfliktzoner fremstilles voldelig konflikt som et rum, hvor mænd er udøvere af vold, og kvinder er passive ofre eller fredsskabere. Sådanne kønsbestemte antagelser om kvinders roller i krig har haft alvorlige politiske konsekvenser.

De har resulteret i, at kvinder stort set er blevet udelukket fra forskellige typer politiske processer under eller efter væbnede konflikter. Disse antagelsers forsimplede dikotomi er blevet udfordret af en række fremtrædende forskere, der har undersøgt kvinders fortællinger og oplevelser fra livet i voldelige konflikter (Sjöberg 2010; Sen 2019). Forskerne har argumenteret for at studere de interne dynamikker i voldelige politiske bevægelser, oprør, guerillakrige og civile konflikter, hvilket ofte afslører, hvordan krigens magthierarkier, det nøgne behov for menneskelig overlevelse og alternative affektive geografier, skaber rum til, at både mænd og kvinder kan spille roller som voldsforbrydere.

Marks (2013), der studerede kvinders roller i The Revolutionary United Front (RUF) i Sierra Leone, har argumenteret for, at kvindelige oprørere forhandlede deres egen sikkerhed gennem personlige forhold til mænd i felten, og at disse interpersonelle relationer blev styret af gruppenormer og hierarkier. "Kvinders status i disse strukturer blev i høj grad bestemt af deres alder, militære evner, faglige færdigheder og relationer med mænd, men også af tilfældigheder som held, mod og andres hengivenhed," skriver hun (Marks 2013, 86). På linje med Marks argumenterer mange forfattere for, at disse organisatoriske og interpersonelle dimensioner af sex og vold ofte går tabt i de rammer af offer/gerningsmand og "voldtægt som krigens våben", der normalt bruges til at beskrive kønsrelationer (Cohen 2013), især i kontekst af voldelig konflikt (Baaz og Stern 2013). Mens en væsentlig tilgang til konfliktstudier beskæftiger sig med kvinders rolle i krig (fra at være tjenere og kokke til at forestå forhør, tortur og drab), er der stadig kun lidt opmærksomhed på de kvindelige krigere, der er fortalere for, muliggør og udfører *seksuel vold* mod andre kvinder.

I denne korte artikel vil jeg bruge to casestudier: Dara Cohens (2013) tekst om kvinder, der organiserer voldtægt af andre kvinder i Sierra Leone, og hindukvinders narrativer fra oprørsramte slumområder i Indien, hvor de opildner mænd til seksuelle overfald på muslimske kvinder. Jeg viser, hvordan langvarig konflikt som en menneskelig krise også skaber en krise for kønnets betydning, da flere og flere kvinder mobiliseres som udøvere af seksuel vold i krigstid. Krisen i kønnets betydning refererer i denne sammenhæng til, hvordan disse kvindelige hovedpersoner udfordrer de fremherskende stereotyper om kvinder som seksuelt sårbare (over for mænd) og som empatiske over for (kvindelige) ofre for seksuel vold. Artiklen stiller spørgsmål ved, hvordan patriarkalske kulturer verden over antager, at kvinder er ude af stand til systematisk at forfølge andre, og at de anatomisk er ude af stand til at begå voldtægt med penetration. Derfor kan de ikke kategoriseres som "voldtægtsforbrydere", selv ikke under voldelige konflikter, hvor hverdagens betydninger og strukturer gennemgår store forandringer.

I sit arbejde om kvindelige udøvere af voldtægt i krigstid diskuterer Sjöberg (2016), hvordan fremtrædende feministiske kritikere af krig fortsat reproducerer en moralsk ramme, hvor kvinder ønsker fred og sikkerhed, og hvor kvinder udvikler sympati med andre kvinder på tværs af de stridende parter. Idet hun peger på kvindelige nazistiske vagter, der seksuelt overfaldt fanger i tyske koncentrationslejre, argumenterer Sjöberg for, at denne moralske ramme fremstiller kvinder, der voldtager andre kvinder eller mænd, som "djævelske" og "dyriske" eller som "femininitet, der er gået skævt" (Sjöberg 2016, 3; Vojdik 2014). Denne artikel fremhæver, hvordan kvinder som udøvere af seksuel vold også skaber en krise for de veletablerede moralske rammer for, hvordan kvinders solidaritet og overlevelse under voldelige konflikter forstås.

Ved at drage paralleller mellem mit etnografiske feltarbejde om voldelige konflikter (konflikt i mindre skala) i bymæssige områder i Indien og Cohens forskning om borgerkrig (konflikt i stor skala) i Sierra Leone får vi mulighed for at se og analysere kvinders deltagelse i seksuel vold i forskellige kulturelle kontekster, især hvordan deres handlinger er indlejret i hverdagslivets mikropolitik i konfliktområder. På trods af manglerne ved disse tværkulturelle perspektiver tillader de, hvad Lahelma og Gordon (2010) beskriver som sammenligninger mellem lokale sammensætninger (*assemblages*) af forventet kvindeadfærd, som forandrer sig afhængigt af konfliktens natur. Med denne analyse forsøger jeg at tage en mere nuanceret tilgang til kønsbaserede krigserfaringer, hvor kvindernes fortællinger fra krigens hverdag også positionerer dem som voldtægtsforbrydere og udøvere af seksuel vold. Dette skal dog på ingen måde ses som en underkendelse af kvinders rolle i kønssolidarisk arbejde for fred og beskyttelse og skal heller ikke reducere det enorme omfang af traumer, som kvinder løber ind i, når de skal håndtere krigens storm.

## Kvinder som voldtægtsforbrydere og udøvere af seksuelle overgreb

Cohen, som forsker i køn og international sikkerhed, giver i sin artikel fra 2013, "*Female Combatants and the Perpetration of Violence: Wartime Rape in the Sierra Leone Civil War*", uddrag af interviews med mandlige og kvindelige tidligere kombattanter fra oprørsgruppen RUF. De belyser, hvordan kvinder deltog i gruppevoldtægter under den langvarige borgerkrig (1991-2002). De fleste menneskerettighedsorganisationer, der undersøgte eftervirkningerne af krigen i denne region, fremhævede RUF's omfattende massevoldtægter af kvinder samt deres udvikling af et velorganiseret system for kidnapning og seksuelt slaveri. Ifølge flere politiske rapporter blev over 250.000 kvinder udsat for voldtægt i

den mest voldelige periode i regionens historie (Ferne og Hoffman 2004; Nowrojee 2005).

Ifølge de tidligere kombattanter, der blev interviewet af Cohen, var kvinderne – enten gennem tvang, overtalelse eller under indflydelse af stoffer – involveret i voldtægter og gruppevoldtægter på forskellige måder. Mest fremtrædende fungerede kvinder som forbindelsesled, der lokaliserede potentielle ofre for mandlige krigere, men de fangede også kvinder og holdt dem fast, når de blev voldtaget af mændene. Cohen citerer en interviewperson for at sige: ”Kvinder fortalte mændene, at ’jeg fandt en smuk kvinde til dig’. Vi hjalp med at fange hende og holde hende nede.” En anden gav en lignende beskrivelse: ”Kvindelige kæmpere holdt ubevæbnede kvinder nede, så mænd kunne voldtage dem.” Det at kvinder jagtede potentielle ofre, beviser ifølge Cohen, at både mandlige og kvindelige kombattanter anså voldtægt som en måde at skabe afhængighed og accept på inden for gruppen. At udføre seksuel vold var en integreret del af de organisatoriske adfærdskoder, som kombattanterne var fælles om.

Mænd og kvinder i RUF betragtede ofte deltagelse i voldtægter sammen som en sjov og underholdende krigssport, som kombattanterne nød uden at føle anger. Ud over at holde ofre nede var Cohens interviewpersoner for eksempel vidner til, at kvindelige kombattanter voldtog andre kvinder med forskellige genstande. Ifølge en interviewperson var kvindelige oprørere ”ofte involveret i voldtægter – nogle af RUF-kvinderne holdt ofrenes hænder, nogle af dem voldtog kvinderne med flasker og pinde” (Cohen 2013, 404). Mandlige RUF-kæmpere havde observeret, at disse kvindelige rebeller ikke syntes at have empati med deres ofre. ”RUF-kvinderne følte ingen medlidenhed med de kvindelige ofre,” rapporterede en tidligere kæmper, mens en anden sagde: ”Oprørerne var glade for, at de havde så meget sex, og vi pralede over for hinanden med, hvor meget vi nød det” (ibid.). En mandlig RUF-ekskombattant sagde: ”[Efter voldtægten] ville vi lave sjov ved at sige, ’Den pige var sød.’” ”[Under krigen] var det en ’jungle’, og det at betragte hinanden var på en måde sjovt,” sagde en. En anden mandlig oprører bemærkede: ”Vi så på hinanden og jokede om, hvordan nogle fyre ikke gjorde det korrekt” (ibid.). Denne praksis med at se voldtægt som sjov blev bekræftet af en kvindelig kæmper, der sagde: ”Hele enheden ser på. Alle griner og jubler” (ibid.). Mange af de tidligere kombattanter afslørede, at historierne om seksuel formåen, om hvor mange kvinder de havde voldtaget under et bestemt angreb, og latteren omkring ”voldtægt som sport” ikke kun fandtes i homosociale miljøer. Uanset om kvindelige kæmpere deltog i krigens voldtægter for sjov, for at vise solidaritet med mænd, for at få social accept inden for oprørsgruppen eller for at aflede seksuel opmærksomhed fra sig selv over på andre kvinder (og dermed redde sig selv fra at blive offer for voldtægt),

udfordrede deres rolle som aktive og ikke-empatiske deltagere i seksuelle overgreb traditionelle forståelser af kønssolidaritet på tværs af samfund, der ligger i krig med hinanden.

Efter gruppevoldtægter udviste kvinder beundring for de mænd, der voldtog mange kvinder, og disse mænd fik legendarisk status som ”store mænd” inden for oprørsgruppen. Ifølge Cohen blev de betragtet som tapre, og blandt deres jævnaldrende havde de ry for at være stærke, virile krigere (Cohen 2013, 405). Den særlige kvindelige praksis med at opbygge maskulinitet ved at støtte mænd i at voldtage og opretholde deres maskuline status inden for konfliktramte samfund vil blive yderligere uddybet i næste afsnit.

## Kvinder som initiativtagere til voldtægt under religiøse konflikter

Ifølge nationale statistikker over seksuelle forbrydelser mod kvinder bliver en kvinde (inklusive piger og mindreårige) voldtaget hvert 20. minut i Indien (Sharma, Pardasani og Nandram 2014). Massevoldtægter af kvinder under hindumuslimske optøjer betragtes som en integreret del af religiøse konflikter i regionen, en historie, der begyndte med massevoldtægter af kvinder fra begge religiøse samfund under delingen af det indiske subkontinent mellem det hindu dominerede Indien og det muslimsk dominerede Pakistan i 1947 (Sen 2019). Mens massevoldtægter af fjendens kvinder har karakteriseret de fleste religiøse optøjer siden da, har mandlige hinduers særligt brutale voldtægter og drab på muslimske kvinder under de religiøse optøjer i 2002 i Gujarat, en stat i det østlige Indien, været et tilbagevendende tema i globale nyheder og international menneskerettighedsaktivisme i de følgende to årtier.<sup>2</sup> Siden 1998 (da jeg startede min ph.d.-forskning) har jeg udført længere og kortere feltarbejder i slumområder i Mumbai, Hyderabad og Calcutta, alle byer, der over en lang periode har været vidne til hindumuslimske optøjer. Optøjerne har typisk omfattet plyndringer, lemlæstelse, drab, afbrænding af butikker og hjem og verbal offentlig ydmygelse af mænd og kvinder på begge sider af konflikten. Min forskning har fokuseret på fattige hindukvinder, der lever deres liv i slumområder i udkanten af de store byer, hvor optøjerne typisk er organiseret af regionale hindumajoriteters politiske partier (Sen 2007). Men i stedet for at gå i dybden med den politiske kontekst, der fostrer religiøs vold blandt fattige byboere, vil jeg gengive nogle få hindukvindes narrativer fra disse slumområder for at vise, hvordan kvinder har spillet en vigtig rolle i at tilskynde mænd i deres familier til at ”blive voldtægtsforbrydere” og voldtage muslimske kvinder under de religiøse optøjer.<sup>3</sup>

Under mine langvarige etnografiske feltarbejder i urolige byområder i Indien mødte jeg mange hindukvinder, især fra de lavere klasser, der var gift med mænd,

der havde begået seksuelle overgreb på kvinder fra andre religiøse samfund. Flere kvinder, nogle af dem med tilknytning til regionale politiske partier, opfattede dette som et æresmærke. På trods af familiens prekære økonomi havde de en høj status inden for det politiske samfund som kvinder, der opmuntrede deres mænd til at overfalde ”fjendens kvinder”, hvilket skulle holde muslimske minoritetskvinder på plads. For eksempel var der mange hindukvinder, hvis brødre eller ægtemænd følte sig hæmmede i forhold til at begå seksuelle overgreb på kvinder, som åbent beskyldte familiens mænd for at være svage og uduelige. Nogle af kvinderne satte armbånd på disse mænd, erstattede bukserne i deres skabe med underkjoler, rørte ved deres brystkasser, som om de ville tjekke, om de havde fået kvindebryster, og greb deres testikler for at tjekke, om de stadig ”havde nosser”. Sudha (53 år), en af mine interviewpersoner i et slumkvarter i udkanten af Mumbai, havde i 1992 set og overlevet religiøse optøjer i kvarteret. Hun fortalte, at hun dengang var gift med en mand, der ikke ønskede at gå ind i et muslimsk område og angribe kvinderne der. Han mente, det var æreløst, da han havde muslimske venner i nabolaget. Men medlemmerne af det lokale hindusamfund fortolkede hans tilbageholdenhed som fejhed, hvilket førte til spændinger i familien. Sudha var opsat på at hendes familie skulle bevare stoltheden inden for det allerede marginaliserede samfund af fattige slumboere, men hun kunne ikke overtale sin mand til at bruge vold mod de muslimske kvinder. Da optøjerne i Mumbai var på deres højeste i 1992, hvor store dele af byen blev udsat for plyndringer og ildspåsættelser, malede Sudha om natten læbestift og mascara på sin sovende mand, så han vågnede op til ydmygelse og latterliggørelse i familien. En anden af mine interviewpersoner, Radha (42), fortalte mig, hvordan hun lykkedes med at gøre sin svage mand til voldtægtsforbryder ved gentagne gange at sige: ”Du kan ikke være far til mine børn, for du har ikke nosser og derfor ingen sæd. Hvem mon har kneppet mig i mørket, for det kan ikke være dig?” Disse daglige erfaringer med kastration (*emasculation*) og latterliggørelse af hindumænd, der vægrede sig ved at voldtage andre kvinder, førte til sidst til, at mange mænd i de konfliktfyldte områder deltog i optøjerne. De begik seksuelle overgreb på muslimske kvinder på offentlige steder eller efter at have tvunget sig ind i deres hjem for at vise deres mandighed og loyalitet over for det religiøse fællesskab. Men mange af dem udtrykte over for mig, hvordan de var chokerede over, at deres ”madlavende og rengørende” koner spillede en så aktiv rolle i at håne og presse mændene til at udøve vold.

Det er interessant at se i de fleste af disse tilfælde, hvordan den seksuelle kontakt mellem voldtægtsforbryderne og deres ofre aldrig blev set af slumkvinderne som forræderi mod ægteskabets hellighed. Radha forklarede:

Hindumænds voldtægt af muslimske kvinder er ikke utroskab. Hvis det var frivillige affærer mellem hindumænd og muslimske kvinder, ville det være utro-

skab. Hvis en hindumand voldtager en hindukvinde bare for at nyde sex, så er det utroskab. Voldtægt som hævn er ikke utroskab. Dette handler ikke om sex, for det handler ikke om intimitet (*apnapan*). Det handler om vold, så bring ikke sex ind i det. I dette tilfælde er pikken en kilde til smerte, ikke fornøjelse.

I andre samtaler udtrykte kvinderne, at voldtægten af muslimske kvinder også var et middel til at beskytte hindukvinder. Ultranationalistiske hinduorganisationer har gentagne gange samlet politisk støtte ved at argumentere for, at muslimske mænd er rovgriske, og at de voldtager og truer hindukvindes moralske og kropslige integritet (Tyagi og Sen 2020; Anand 2005). Radha forklarede: "Hvis du ikke voldtager deres kvinder først og afvæbner dem, vil de voldtage os." Derfor opfordrede kvinder mænd til at voldtage muslimske kvinder, ikke kun som en måde at angribe muslimske samfund på, men også som et middel til at forsvare hindukvinderne. Mange fattige hindukvinder opfattede denne form for beskyttelse som et spørgsmål om basal overlevelse. Faktisk var det mændenes *modstand* mod at voldtage fjendens kvinder, der blev fremstillet som en krise for ægteskabet og familien. Det førte til tab af status inden for fællesskabet og øgede kvindernes sårbarhed. Hvis ikke mændene mestrede kunsten at voldtage kvinder under de religiøse optøjer, var det kvindernes opgave at minde dem om deres privilegie som mænd, nemlig evnen til effektivt at bruge seksuel vold.

Sammenfattet betyder denne voldtægt og lemlæstelse af fjendens kvinder ikke kun en dehumanisering af den Anden og undertrykkelse af de overvundnes kulturelle stolthed. Den viser også, at mænd, der bruger voldtægt som et torturinstrument, bidrager til at øge deres religiøse fællesskabs ære og overlegenhed. I mange forskellige kulturelle kontekster hylder kvinderne disse mænd som idoler, da voldtægten af fjendens kvinder som en vital handling etablerer den "vindende" sociale gruppes religiøse og kulturelle hegemoni. Ovenstående vignetter viser, hvordan denne særegne form for seksuel politik udspiller sig på kvinders initiativ og med en kønsbaseret legitimering af voldtægt i konflikter på både makro- og mikroniveau.

## Konklusion

Når forskere skal analysere den voksende dokumentation for kvinders aktive deltagelse i voldelige handlinger, er der behov for nye forklaringer for til fulde at forstå kvinders erfaringer under langvarige konflikter. I denne artikel har jeg foreslået nogle forklaringer på, hvorfor kvinder specifikt udøver seksuelle overgreb på andre kvinder, enten ved at handle selv eller ved at bruge mænd som udøvere af vold. Jeg har argumenteret for, at disse kvinders handlinger skaber en krise for, hvordan kønnets betydning forstås i feministisk forskning, hvordan de

påvirker patriarkalsk, ægteskabeligt og samfundsmæssigt liv, og hvordan de gør arbejdet med politikker om køn og krig mere komplekst. Kvindelige voldtægtsudøvere udfordrer krigens kønsstereotyper, hvor kvinder forventes at afholde sig fra vold, udføre en række feminiserede plejeopgaver og vise solidaritet med kvinder på tværs af krigens skel for at bringe krig til ophør. Imidlertid har en række forskere foreslået, at mænd og kvinder ”er underkastet sammenligneligt pres inden for væbnede grupper og kan forventes, under sammenlignelige omstændigheder, at begå sammenlignelige grusomheder” (Cohen 2013, 410). Omfanget af seksuel vold afhænger typisk af konfliktens kulturelle kontekst, af hvordan kombattanter mobiliseres og socialiseres, af antallet af kvinder i et konfliktpræget område osv. Sådanne faktorer påvirker den voldelige maskulinitets dominerende etos.

Som vignetterne i denne tekst viser, har både mænd og kvinder interesse i at fortsætte udøvelsen af seksuel vold og bevare de hegemoniske maskuliniteter, der er udviklet under den voldelige konflikt. Det ser endda ud til, at kvinders udøvelse af seksuel vold påvirker fordelingen af magt i konfliktzoner. Deres udøvelse af seksuel vold gør det muligt for kvinder at blive indlejret i, overleve og skabe relationer i en konfliktpræget social sammenhæng begrænset af feminin tradition og maskulin performativitet. Dette gælder også i andre kontekster end globale og lokale voldelige konflikter. Selv i broderskaber (*fraternities*) på amerikanske universiteter eller blandt unge kvinder involveret i sextraffickingkredse i Indien, er der kvinder, der skaffer unge kvinder, som mænd kan voldtage under fester og lignende, for på den måde at øge solidariteten mellem sig selv og mændene og opnå accept inden for mandsdominerede kulturelle miljøer (Schwartz og Nogrady 1996; Ghosh 2009). Således kan kvinders bidrag til andre kvinders seksuelle sårbarhed blive normaliseret inden for sociale grupper, hvis identitet og handlinger er centreret omkring kollektiv vold, assertive maskuliniteter og fanatisk socialt sammenhold.

Krisen for kønnets betydning i form af kvindelig respektabilitet og tilbageholdenhed under voldelige konflikter er signifikant i en tid, hvor kvinder rekrutteres til moderne, statslige sikkerhedsstyrker, der opererer i områder præget af racemæssig og religiøs forskellighed. For to årtier siden bragte *The New Yorker* for eksempel en provokerende historie, der anklagede kvindelige amerikanske soldater for seksuelt at misbruge irakiske fanger i det amerikanske militærfængsel Abu Ghraib i Irak. Historien indeholdt grafiske billeder af nøgne irakiske fanger i nedværdigende og seksuelt eksplicitte positioner med konstabel Lynndie England i centrum af skandalen. Det hyppigst offentliggjorte foto fra skandalen viser England, der holder en slags ”hundesnor” omkring halsen på en underdanig, nogen irakisk fange, mens han kravler på fængselsgulvet.

Ligesom de kvindelige hovedpersoners i Cohens og i mine egne etnografiske tekster var Englands adfærd et stor chok for den globale offentlighed, for ofrene for Englands seksuelle ydmygelse og for hæren, der insisterede på sit kvindelige personels ærefulde opførsel. Flere forskere har argumenteret for, at Englands handlinger er en fremragende illustration af kvinder, der sammen med mænd tvinger andre mænd og kvinder til seksuel underkastelse, mens de forsøger at passe ind i ”en hypermaskulin, voldelig, hegemonisk og privilegeret profession” (Enloe 2010). Imidlertid blev omtalen af Englands retssag og senere dom præget af narrativet om en falden kvinde, et undermenneske, som havde mistet sine moralske, kvindelige idealer (Howard og Prividera 2008). Alligevel førte den skandale, som hendes seksuelt aggressive opførsel i militæret havde skabt, til, at USA reformerede sine diskurser om menneskerettigheder og tortur i amerikansk sponsorerede tilbageholdelsescentre verden over.

De interviews, som jeg har præsenteret i denne artikel, har teoretiske implikationer for, hvordan vi forstår forholdet mellem voldens ofre og gerningsmænd (og hvordan både mænd og kvinder bevæger sig mellem disse positioner). Men de bidrager også til aktuelle debatter om krisen i de moralske rammer for overlevelse i voldelige konflikters hverdagsliv. Ifølge Utas (2005) brugte kvinder i den liberianske borgerkrig forskellige taktikker – fra at blive kærester med oprørsledere til at identificere og skaffe kvinder til bortførelse og seksuelt slaveri – for selv at undgå at blive offer for gruppevoldtægter. Han skriver:

Så prekær og svigefuld den end måtte være, er krigszonen således ikke blot en udørk for unge kvinder, men kan til tider være fyldt med muligheder for social og økonomisk opstigning, selvom den også kan indeholde uforudsete faldgruber, der fører til øget marginalisering (Utas 2005, 408).

Disse overlevelsestrategier, som Utas kalder ”kærestearbejde” (*girlfriending*) eller ”ægtefællearbejde” (*spousework*), gør det muligt for kvinder at søge beskyttelse fra mandlige oprørere og overleve som kvinder i en tumultarisk krigszone. Således afhænger kønnet overlevelse ikke nødvendigvis af moralsk og empatisk solidaritet med kvinder inden for og på tværs af fjendelinjer, men af mere umiddelbart tilgængelige ressourcer og muligheder for at kvinder kan overleve og udholde krisen.

Denne analyse af, hvordan krig og konflikt skaber kriser for køns betydning, har alvorlige implikationer for retsopgør og erstatninger i postkonfliktkontekster. For eksempel fokuserer Theidon (2013) i sine undersøgelser af livet efter borgerkrigen i Peru især på kvinderne, der manøvrerer mellem identiteter som krigere, enker eller mødre, der er bekymrede for deres børns overlevelse, som voldtægts ofre og som resiliente kvinder, der har overlevet ubeskrivelig vold. Forfatteren understreger det særlige i kvinders situationer og identiteter og ar-

gumenterer for, at politikker for retsopgør og erstatninger i tiden efter væbnede konflikter ofte ignorerer køn eller i for høj grad fokuserer på soldater og civile uden at være opmærksom på kvinders særlige erfaringer. Hun giver indsigt i, hvordan konflikter ikke kun bør tænkes i termer som gerningsmænd og ofre eller endda gerningsmænd, ofre og tilskuere. Der er også folk, der er begunstige (fx kvinder, der opnår rigdom i bytte for tjenesteydelser), som måske eller måske ikke er voldtægtsforbrydere. Denne artikel fremhæver, kontroversielt måske, hvordan det selv under krigens og voldens kritiske betingelser kan være muligt for kvinder at øge, opretholde og (gen)etablere social status, i dette tilfælde gennem en brutal mobilisering af seksuel vold, mens de navigerer stramme kønsmæssige relationer i disse terræner.

## Noter

1. <https://reliefweb.int/report/occupied-palestinian-territory/women-bearing-brunt-israel-gaza-conflict-un-expert>. 20.11.2023. Tilgået 31.7.2024.
2. Pritha Jha, "How Hindu Mobs Used Rape As a Weapon Against Women Such as Bilkis Bano During the Gujarat Riots". 7.5.2017 på: <https://caravanmagazine.in/vantage/rape-2002-gujarat-bilkis-bano>. Tilgået 5.8.2024.
3. Kvindernes navne er blevet anonymiseret i dette studie.

## Litteratur

Allen, Beverly. 1996. "Rape Warfare in Bosnia-Herzegovina: The Policy and the Law". *The Brown Journal of World Affairs* 3(1):313-23. <http://www.jstor.org/stable/24590426>.

Anand, Dibyesh. 2005. "The Violence of Security: Hindu Nationalism and the Politics of Representing 'the Muslim' as a Danger". *The Round Table* 94(379):203-15. <https://doi.org/10.1080/00358530500099076>.

Baaz, Maria Erikson og Maria Stern. 2013. "Fearless Fighters and Submissive Wives: Negotiating Identity among Women Soldiers in the Congo (DRC)". *Armed Forces & Society* 39(4):711-39. <https://doi.org/10.1177/0095327X1245971>.

Cohen, Dara. 2013. "Female Combatants and the Perpetration of Violence: Wartime Rape in the Sierra Leone Civil War". *World Politics* 65(3):383-415. doi:10.1017/S0043887113000105.

Cohn, Carol, Helen Kinsella og Sheri Gibbings. 2004. "Women, Peace and Security Resolution 1325". *International Feminist Journal of Politics* 6(1):130-40. <https://doi.org/10.1080/1461674032000165969>.

Diken, Bülent og Carsten B. Laustsen. 2005. "Becoming Abject: Rape as a Weapon of War". *Body & Society* 11(1):111-28. <https://doi.org/10.1177/1357034X05049853>.

Enloe, Cynthia. 2010. *Nimo's War, Emma's War: Making Feminist Sense of the Iraq War*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Ferne, Marianne C. og Danny Hoffman. 2004. "Hunter Militias and the International Human Rights Discourse in Sierra Leone and Beyond". *Africa Today* 50(4):73-95. <http://www.jstor.org/stable/4187611>.

Ghosh, Biswajit. 2009. "Trafficking in Women and Children in India: Nature, Dimensions and Strategies for Prevention". *The International Journal of Human Rights* 13(5):716-38. <https://doi.org/10.1080/13642980802533109>.

Herrera, Natalia og Douglas Porch. 2008. "'Like Going to a Fiesta' – The Role of Female Fighters in Colombia's FARC-EP". *Small Wars & Insurgencies* 19(4):609-34. <https://doi.org/10.1080/09592310802462547>.

Howard, John W. og Laura C. Prividera. 2008. "The Fallen Woman Archetype: Media Representations of Lynndie England, Gender, and the (Ab)uses of U.S. Female Soldiers". *Women's Studies in Communication* 31(3):287-311. <https://doi.org/10.1080/07491409.2008.10162544>.

Jones, Adam. 2000. "Gendercide and Genocide". *Journal of Genocide Research* 2(2):185-211. <https://doi.org/10.1080/713677599>.

Kaiser Joshua og John Hagan. 2015. "Gendered Genocide: The Socially Destructive Process of Genocidal Rape, Killing, and Displacement in Darfur". *Law & Society Review* 49(1):69-107. doi:10.1111/lasr.12122.

Lamb, Christina. 2020. *Our Bodies Their Battlefield: What War Does to Women?* London: William Collins.

Lahelma, Elina og Tuula Gordon. 2010. Comparative and Cross-Cultural Ethnography. I *Restructuring the Truth of Schooling: Essays on Discursive Practices in Sociology and the Politics of Education: A Festschrift for Hannu Simola*, redigeret af J. Kauko, R. Rinne og H. Kynkäänniemi, ed, 93-107. (Kasvatusalan tutkimuksia; No. 48). Finnish Educational Research Association.

Marks, Zoe. 2013. "Sexual Violence inside Rebellion: Policies and Perspectives of the Revolutionary United Front of Sierra Leone". *Civil Wars* 15(3):359-79. <https://doi.org/10.1080/13698249.2013.842749>.

Mookherjee, Nayanika. 2015. *The Spectral Wound: Sexual Violence, Public Memories, and the Bangladesh War of 1971*. Durham, NC: Duke University Press.

Muehlenhoff, Hanna L. 2017. "Victims, Soldiers, Peacemakers and Caretakers: The Neoliberal Constitution of Women in the EU's Security Policy". *International Feminist Journal of Politics* 19(2):153-67. <https://doi.org/10.1080/14616742.2017.1279417>.

Nowrojee, Binaifer. 2005. "Making the Invisible War Crime Visible: Post-Conflict Justice for Sierra Leone's Rape Victims". *Harvard Human Rights Journal* 18:85-106. <https://journals.law.harvard.edu/hrj/wp-content/uploads/sites/83/2020/06/18HHRJ85-Nowrojee.pdf>.

Schwartz, Martin D. og Carol A. Nogrady. 1996. "Fraternity Membership, Rape Myths, and Sexual Aggression on a College Campus". *Violence Against Women* 2(2):148-62. <https://doi.org/10.1177/1077801296002002003>.

Theidon, Kimberly. 2013. *Intimate Enemies: Violence and Reconciliation in Peru*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Tyagi, Aashta og Atreyee Sen. 2020. "Love-Jihad (Muslim Sexual Seduction) and Ched-Chad (Sexual Harassment): Hindu Nationalist Discourses and the Ideal/Deviant Urban Citizen in India". *Gender, Place & Culture* 27(1):104-25. <https://doi.org/10.1080/0966369X.2018.1557602>.

Sen, Atreyee. 2007. *Shiv Sena Women: Violence and Communalism in a Bombay Slum*. London: C. Hurst and Co. Bloomington: Indiana University Press.

— 2019. "'Teach Your Girls to Stab, not Sing': Right-Wing Activism, Public Knife Distribution and the Politics of Gendered Self-Defense in Mumbai". *Signs* 44(3):743-70. <https://doi.org/10.1086/701159>.

Sharma, Radha, Rupali Pardasani og Sharda Nandram. 2014. "The Problem of Rape in India: A Multi-Dimensional Analysis". *International Journal of Managing Projects in Business* 7(3):362-79. <https://doi.org/10.1108/IJMPB-10-2013-0061>.

Sjöberg, Laura. 2010. "Women Fighters and the Beautiful Soul Narrative". *International Review of the Red Cross* 92(877):53-68. DOI:10.1017/S181638311000010X.

— 2016. *Women as Wartime Rapists: Beyond Sensation and Stereotyping* 1. New York: NYU Press.

Utas, Mats. 2005. "West-African Warscapes: Victimcy, Girlfriending, Soldiering: Tactic Agency in a Young Woman's Social Navigation of the Liberian War Zone". *Anthropological Quarterly* 78(2):403-30. DOI:10.1353/anq.2005.0032.

Vojdik, Valorie K. 2014. "Sexual Violence against Men and Women in War: Masculinities Approach". *Nevada Law Journal* 14(3):923-52. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2271222>.